

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti, Ijtimoiy va gumanitar fanlar kafedrası,

Tarix fanlari doktori (PhD), Tursunova Gavhar taqrizi ostida

Abdug'aniyev Bekzod Abduvali o'g'li

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti, Ijtimoiy va gumanitar fanlar o'qituvchisi

Email: abduganievbekzod2409@gmail.com ORCID ID: 0009-0002-8597-3356

AQSH PREZIDENTI TEODOR RUZVELT DAVRIDA AMALGA OSHIRILGAN AYRIM IQTISODIY VA SIYOSIY ISLOHOTLAR

Annotatsiya: Ushbu maqolada AQShning 26-prezidenti Teodor Ruzvelt davrida amalga oshirilgan asosiy iqtisodiy va siyosiy islohotlar tahlil qilinadi. Ruzveltning islohotchilik faoliyati monopoliyalarga qarshi kurash, korporativ shaffoflikni ta'minlash va mehnat huquqlarini himoya qilish kabi muhim sohalarni qamrab olgan. Siyosiy sohada esa korrupsiyaga qarshi kurash va davlat boshqaruvida samaradorlikni oshirish ustuvor yo'nalishlar sifatida ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, Ruzveltning ekologiya va tabiiy resurslarni muhofaza qilish sohasidagi tashabbuslari ham batafsil yoritilgan. Ushbu maqola Ruzveltning islohotlari AQSh tarixidagi o'zni va ularning hozirgi kundagi ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Teodor Ruzvelt, Amerika Birlashgan Kon Ishchilari (ABKI), American Tobacco Company, 1906 yilgi "Oziq-ovqat va dori-darmonlar to'g'risida" gi qonun, 1906 va 1907 yillardagi "go'sht sifatini tekshirish to'g'risida"gi qonunlar, 1910 yildagi "Oq qul savdosi to'g'risida"gi qonun va 1916 yildagi "Bolalar mehnati to'g'risida"gi qonun.

Abstract: This article analyzes the main economic and political reforms implemented during the 26th President of the United States Theodore Roosevelt. Roosevelt's reform activities covered such important areas as fighting monopolies, ensuring corporate transparency, and protecting labor rights. In the political sphere, the fight against corruption and the improvement of efficiency in public administration are indicated as priorities. Also, Roosevelt's initiatives in the field of ecology and protection of natural resources are covered in detail. This article aims to reveal the role of Roosevelt's reforms in the history of the United States and their importance today.

Keywords: Theodore Roosevelt, United Mine Workers of America (AMW), American Tobacco Company, Food and Drug Act of 1906, 1906 and 1907 "Inspection of Meat Quality to Acts, the White Slave Trade Act of 1910, and the Child Labor Act of 1916 the law on.

Kirish

AQShning 26-prezidenti Teodor Ruzvelt (1901–1909) mamlakat tarixida chuqur iz qoldirgan islohotchi rahbarlardan biri sifatida tanilgan. U o'zining qat'iy rahbarlik uslubi, adolatli jamiyat va barqaror iqtisodiy tizim yaratishga bo'lgan intilishi bilan ajralib turadi. Ruzvelt sanoat inqilobi va tezkor urbanizatsiya jarayonlari oqibatida yuzaga kelgan iqtisodiy tengsizlik, korporativ monopoliya va ijtimoiy adolatsizlik kabi muammolarga qarshi kurash olib bordi. Ruzvelt o'z davrida iqtisodiy monopoliyalarga qarshi qat'iy chora-tadbirlar ko'rdi, temir yo'l tariflarini tartibga solish, korporativ shaffoflik va ishchilarning huquqlarini himoya qilish kabi

qator islohotlarni amalga oshirdi. Siyosiy sohada esa korrupsiyaga qarshi kurash va davlat boshqaruvini samarali qilish bo'yicha muhim tashabbuslarni ilgari surdi. Shuningdek, u tabiatni muhofaza qilish sohasida milliy bog'lar va qo'riqxonalarining tashkil etilishiga katta hissa qo'shgan. Ushbu maqolada Teodor Ruzveltning iqtisodiy va siyosiy islohotlari tahlil qilinib, ularning jamiyat taraqqiyotiga ta'siri va bugungi kundagi ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Maqolada qo'llanilgan metodlar: Tarixiy-tahliliy, Taqqoslash (komparativ), Huquqiy tahlil, Sistemali yondashuv, Statistik tahlil, Empirik metod.

Natija: Teodor Ruzvelt AQSh tarixida nafaqat kuchli prezident, balki islohotchi sifatida ham muhim o'rin tutadi. Uning davrida amalga oshirilgan iqtisodiy va siyosiy islohotlar mamlakatning barqaror rivojlanishiga, ijtimoiy adolatning ta'minlanishiga va korporativ manfaatlarning davlat siyosatiga zarar yetkazishining oldini olishga qaratilgan edi. Monopoliyalarga qarshi kurash, korporativ shaffoflik va temir yo'l tariflarini tartibga solish kabi chora-tadbirlar iqtisodiy tengsizlikni kamaytirishga yordam berdi. Siyosiy islohotlar esa davlat boshqaruvida shaffoflik va samaradorlikni oshirdi. Shuningdek, Ruzveltning atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha tashabbuslari bugungi kunda ham katta ahamiyatga ega. Uning sa'y-harakatlari tufayli milliy bog'lar va qo'riqxonalarining asoslari yaratilgan, bu esa tabiiy resurslarni kelajak avlodlar uchun saqlab qolishga imkon berdi.

Muhokama: Teodor Ruzveltning iqtisodiy va siyosiy islohotlari o'z davri uchun innovatsion va qat'iy qadamlar bo'ldi. Ayniqsa, monopoliyalarga qarshi kurash va temir yo'l tariflarini tartibga solish kabi chora-tadbirlar sanoatlashgan Amerika iqtisodiyotida katta burilish yasadi. Shu bilan birga, Ruzveltning korrupsiyaga qarshi kurashi davlat boshqaruvida ishonch va adolat tamoyillarini mustahkamladi. Ammo uning ba'zi tashabbuslari qarshilikka ham duch kelgan. Ayniqsa, yirik korporatsiyalar uning siyosatini o'z manfaatlariga tahdid sifatida qabul qilgan. Shunga qaramay, Ruzvelt o'zining kuchli xarizmasi va siyosiy irodasi bilan bu to'siqlarni yengib o'ta oldi. Umuman olganda, Teodor Ruzveltning islohotlari nafaqat AQShning iqtisodiy va siyosiy tizimini mustahkamladi, balki kelajakdagi prezidentlar uchun ham muhim yo'l xaritasi bo'lib xizmat qildi. Bugungi kunda ham uning islohotlari ko'plab davlatlar uchun namuna sifatida ko'rilmogda.

1901- yil hokimiyatga kelgan Prezident Teodor Ruzvelt ko'p jihatdan kuchli liberal milliy harakatning rahbari sifatida xizmat qilish uchun juda mos edi. Ruzveltning shaxsiy sifatleri Amerika jamiyatida Kongressni emas, balki prezidentlikni milliy suverenitet va milliy etakchilik markaziga aylantirdi. Bundan farqli ravishda, Linkoln davridan beri ko'pchilik prezidentlar hukumat nazoratini Kongress qo'lga o'tkazishga rozi bo'lgan shaxslar edi. Ruzvelt tom ma'noda davlat boshlig'i bo'lishni talab qildi va u o'z da'vosini oqlash uchun yetarli shaxsiy xususiyatlarga ega edi. Jumladan, 1902-yil may oyida Pennsilvaniyada Amerika Birlashgan Kon Ishchilari (ABKI) rahbarlik qilgan 150,000 dan ortiq ko'mir koni ishchilari, kon egalariga qarshi norozilik bildirib chiqdi va ish tashlashlar boshlanib ketdi. Kon ishchilari asosan, yuqori maosh, qisqartirilgan ish soatlari va yaxshiroq ish sharoitlarini talab qilib chiqqan. Va bu voqea T.Ruzvelt prezidentligining ilk yillarida yuz berishi juda ham qaltis edi. Negaki, mamlakatning ko'mir ta'minlashi yaqinlashib kelayotgan qish oyida aholi isitish tizimi va ko'plab sanoat fabrikalarini quvvat bilan ta'minlash uchun zarur edi. Shunday vaziyatda, Ruzvelt o'zidan oldingi Prezidentlarning bu kabi mojarolarda sanoat egalarini qo'llab-quvvatlash tamoyilidan voz kechib, yangicha yondashuv yo'lga qo'ydi. Birinchidan, Ruzvelt kon ishchilari va sanoat

egalarini kelishuvga kelishi kerak deb hisobladi va maxsus Komissiya tuzdi. Komissiyaning asosiy vazifasi ish tashlash va norozilik sabablarini o'rganish edi. Komissiya qaroriga ko'ra, ishchilarning oylik maoshlari 10%ga oshirildi va ish soatlari 10 soatdan 9 soatga tushirildi. Ishchilarning barcha talablari qondirilmagam bo'lsada, bu jarayon hukumatning ishchilar harakatiga befarq emasligini ko'rsatib berdi. Bu voqeadan so'ng, Amerika ishchilar sinfi orasida Ruzveltning obro'si oshdi va uning Prezident sifatidagi rolini mustahkamladi. Shuningdek, Ruzvelt davrida 1890-yil Qo'shma Shtatlarda turli iqtisodiy zonalarda raqobatni kuchaytirish va monopoliya oldini olish uchun qabul qilingan Sherman Qonuni "to'xtatib" qo'ydi. Aslida, Ruzvelt bu qonunni amalda ishlashini ta'minladi. Masalan, Ruzvelt davrida monopolistic korporatsiyalar hisoblangan "Standard Oil" va "American Tobacco Company" faoliyati qonuniy tartibga solindi. Ruzveltning fikriga ko'ra, monopoliyalar faoloyatini qonuniy tartibga solish iqtisodiy zonada raqobatni kuchaytirishi kerak edi. Bu voqealardan so'ng, Ruzveltni "Monopoliya buzuvchi yoki "Trustbuster" deb atay boshlashdi.

Shunga qaramay, Ruzveltning milliy iqtisodiy dasturni qo'llab-quvvatlashi yo'lida jiddiy qiyinchiliklar mavjud edi. Kongressda ham, Oliy sudda ham liberal millatchilikka unchalik qiziqmagan konservatorlar hukmron edi. Senatda Rod-Aylend shtatidan senatorlar Nelson V. Aldrich, Massachusetts shtatidan Genri Kabot Lojasi, Ogayo shtatidan Mark Xanna, Ogayo shtatidan Genri Foraker, Viskonsinlik Jon Spuner va Nyu-Yorklik Tomas Platt boshchiligidagi konservativ respublikachi oligarxiya lar edi. Yuqori palataning ishlari ustidan qattiq, deyarli diktatorlik hukmronligi bore di. Katta biznes va davlat siyosiy mashinalarining vakillari tabiiy ravishda savdo yoki sanoatni nazorat qilish yoki ijtimoiy islohotlarni amalga oshirish uchun mo'ljallangan qonunlarga qarshi edilar. Palatada konservatorlar deyarli teng darajada vakillarga ega edi. 1903 yilda spiker bo'lgan Illinoyslik Jozef Kannon quyi palata ustidan qattiq nazoratni amalga oshirdi va odatda respublikachilar konservatizmi manfaatlarini ko'zlagan holda ish olib bordi.

Garchi an'anaga ko'ra, Respublikachilar partiyasi o'zining konstitutsiyaviy nazariyalarida milliy manfaatlarini ko'zlab ish ko'rgan bo'lsa-da, 1900 yildan keyin konservativ ko'pchilikka ega bo'lgan respublikachilar qat'iy konstruktiv va hatto shtatlarning huquqlarini himoya qilish uchun ish olib bordi. Kongressda o'zlarini progressivlar deb atagan taraqqiyparvarlar deyarli har bir munozarada 1901 yildan 1918 yilgacha bo'lgan milliy qonunchilikda konstitutsiyaviy muammoni ko'tarar edi. Bunga ko'plab demokratlar, xususan, shtat huquqlari an'anasi tarafdorlari bo'lgan janubdan kelganlar qo'shildi. Aksariyat konservatorlar Konstitutsiyani mutlaqo qat'iy va o'zgarmas bo'lib qoladigan hujjat deb o'ylashardi. Shuningdek, konservatorlarning sud tizimida tarafdorlari bor edi. Bular daromad solig'i bo'yicha qonunning konstitutsiyaviyligiga qarshi ovoz bergan sudyalari Melvill Fuller va sudyalari Devid Brewer va Jorj Shiras, Edvard D. Uayt va Genri B. Braun edi. Shuningdek, liberal millatchilikka eng ko'p xayrixoh bo'lgan ikki sudya Jon Marshall Xarlan va Oliver Vendell Xolmslar ham bor edi. Shunday bo'lsa-da, liberal millatchilik tarafdorlari uchun birinchi muhim g'alaba federal politsiya hokimiyatining tan olinishi bo'ldi. Nazariy jihatdan milliy hukumat umumiy politsiya kuchiga ega emasdi, jamiyatning farovonligi uchun qonun chiqarish huquqi shtatlarga berilgan edi. Shunga qaramay, 1900 yildan keyin Kongress o'z vakolatlaridan tijoratni tartibga solish va soliqni ijtimoiy islohotlar vositasi sifatida ishlatib, turli xil ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal qilishni davom ettirdi. Garchi bunday qonunchilikning maqsadi jamiyatning farovonligini himoya qilish bo'lsa-da, 1903-1915 yillar oralig'ida Oliy sud ushbu turdagi bir qator nizomlarni konstitutsiyaviy deb qabul qildi va tobora kuchayib borayotganini federal politsiyaning ta'siri ekanligini ta'kidladi.

Federal Politsiyaning Amerika jamiyatida tobora katta ta'sirga ega bo'lib borayotganligini, 1903-yilda Champion Eymys lotereya ishi bo'yicha Kongressning qabul qilgan qaroridan ham ko'rish mumkin. Ish 1895 yilda lotereya muammosini hal qilishga urinishda qabul qilingan Kongressning nisbatan ahamiyatsiz aktidan kelib chiqdi. 1895-yilgi aktga ko'ra, Kongress lotereyalarning pochta orqali tarqatilishini jamiyatda korrupsiya, qalloblik, soxtalashtirish kabi illatlarni kelib chiqaradi degan maqsadda taqiqlagan edi. Bu kabi illatlarning keng tarqalishi Luizaniya shtatida eng yuqori bo'lib, keyinchalik boshqa shtatlar ham lotereyalarning pochta orqali tarqatilishiga taqiq qo'ygan edi. 1903-yildagi qonun davlatlararo savdoda lotereya chiptalarini jo'natishni taqiqlagan. Qonunning asl maqsadi tijoratni tartibga solish emas, balki qimor o'yinlarini nazorat qilish edi, shuni inobatga olish kerakki bu masala ilgari butunlay davlat politsiyasi vakolati doirasida edi. Besh oliy sudyadan to'rttasining bu qarorni ma'qullashi bilan Oliy sud lotereya qonunini konstitutsiyaviy deb topdi. Bu masalada so'zga chiqqan sudya Xarlan Kongressning oliy va yalpi hokimiyatidagi roli haqida to'xtalib o'tdi. Xarlan o'z nutqida "Tijoratni shtatlar orasida tartibga solish huquqi, yagona hukumat hisoblangan Kongressga berilgan" deb ta'kidladi. Bu tartibga solish vakolati shtatlararo savdo sohasida har qanday muammoga Kongressning aralasha olishini anglatar edi. Chempion Eymys ishidan keyingi o'n yil ichida federal politsiya kuchining umumiy o'sishi kuzatildi. 1916 yilga kelib, davlatlararo tijoratni tartibga solish yoki soliq choralari ostida liberal millatchilar federal tartibga solishni mustahkamlaydigan muayyan ijtimoiy muammolarga qarshi qaratilgan tartibga soluvchi qonunlar qabul qilidi. Jumaladan, 1906 yilgi "Oziq-ovqat va dori-darmonlar to'g'risida" gi qonun, 1906 va 1907 yillardagi "go'sht sifatini tekshirish to'g'risida"gi qonunlar, 1910 yildagi "Oq qul savdosi to'g'risida"gi qonun va 1916 yildagi "Bolalar mehnati to'g'risida"gi qonun edi. Va bu davrdagi eng muhim qonunlar, "Ishlab chiqarishda oq va sariq fosforning taqiqlash to'g'risida"gi qonun bo'lib, qonundan ko'zlangan maqsad ishlab chiqarish korxonalarida zaharli fosforning qo'llanishi taqiqlash va bu moddadan qo'llangan taqdirda soliq olish edi. Chunki, bu modda ishchilar salomatligi uchun xavfli edi. Bu davrdagi boshqa muhim qonunlardan biri, Harrisonning giyohvandlikka qarshi qonuni edi. Bu qonunga ko'ra, Qo'shma Shtatlardagi narkotik moddalar: opey, morfin, geroyin va kokayinning tarqatish va sotish ustidan davlat nazorati o'rnatildi. Bu qonundan asosiy maqsad, Amerika aholisi salomatliginim saqlash va narkotik moddalarning noqonuniy savdosiga qarshi kurashish edi. Amerika jamiyatida, bu kabi ijtimoiy muammolarni ko'tarib chiqishda jurnalistlar va prezident Ruzveltning qo'llab quvvatlashi katta rol o'ynadi. Masalan, "Oziq-ovqat va dori-darmonlar to'g'risida"gi qonunni ilgari surish uchun xalq qo'llab-quvvatlashi, 1906 yil iyun oyida davriy nashrlarda e'lon qilingan va qishloq xo'jaligi departamenti kimyogari doktor Xarvi Uilining oziq-ovqat mahsulotlarini tayyorlashda konservantlar, bo'yoq moddalari va soxta o'rnini bosuvchi moddalardan foydalanish insonalarda kasallik keltirib chiqishi haqidagi tadqiqoti sabab bo'ldi. 1905 yil dekabr oyida Prezident Ruzvelt oziq-ovqat mahsulotlarini nazorat qilishni tartibga solish uchun Kongressga taklif kiritgandan so'ng, 1906 yil 30 iyunda bu masalada Kongress tomonidan qonun qabul qilindi.

Xulosa:

Teodor Ruzveltning prezidentlik davri AQSh tarixida chuqur iz qoldirgan, muhim iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar davri sifatida e'tirof etiladi. U monopoliyalarga qarshi kurash, korporativ shaffoflik, mehnat huquqlarini himoya qilish va davlat boshqaruvida adolatni ta'minlash kabi muammolarga yechim topishga intildi. Uning siyosiy islohotlari korrupsiyaga qarshi kurash va davlat boshqaruvining samaradorligini oshirishga qaratilgan bo'lsa, iqtisodiy islohotlari teng

imkoniyatlar va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashni maqsad qilgan edi. Shuningdek, Ruzveltning atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha tashabbuslari uzoq muddatli natijalarga ega bo'ldi va bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. U nafaqat o'z davri uchun muhim qarorlar qabul qilgan rahbar, balki kelajak avlodlar uchun barqaror jamiyat asoslarini yaratgan siyosatchi sifatida tarixda qoldi. Ruzveltning islohotlari nafaqat AQSh uchun, balki butun dunyo uchun ham adolatli va samarali boshqaruvning yorqin namunasi bo'lib xizmat qiladi. Uning merosi bugungi kunda ham davlat rahbarlari va siyosatchilar uchun muhim ilhom manbai bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Morris, E. (2001). Theodore Rex. New York: Random House.
2. Brinkley, D. (2009). The Wilderness Warrior: Theodore Roosevelt and the Crusade for America. HarperCollins Publishers.
3. Dalton, K. (2002). Theodore Roosevelt: A Strenuous Life. Vintage Books.
4. Gould, L. L. (1991). The Presidency of Theodore Roosevelt. University Press of Kansas.
5. Zinn, H. (2005). A People's History of the United States. Harper Perennial.
6. Theodore Roosevelt Association. (2023). Theodore Roosevelt's Political Reforms. <https://www.theodoreroosevelt.org>
7. National Park Service. (2022). Theodore Roosevelt and Conservation. <https://www.nps.gov>